

Die identifisering van boustene vir die ontwerp van 'n etiek vir ontmoeting

*Laetus O.K. Lategan
Sentrale Universiteit vir Tegnologie, Vrystaat
BLOEMFONTEIN
Suid-Afrika*

llategan@cut.ac.za

Abstract

The identification of elements in the design of an ethics of engagement

This study presents a framework for an ethics of engagement. The basis for this study is the question how one should engage with unknown people? The study is a literature study that analyses important concepts in an ethics of engagement such as mercy, care, service and community. An investigation into the Biblical parable of the “merciful Samaritan” and the business case study, “The parable of the Sadhu”, provides useful pointers in the analysis, design and development of elements that can be used when an ethics of engagement will be formulated. This study is also informed by a search for an earthly spirituality (based on research done by E. Conradie). An earthly spirituality suggests that life and community with people should be experienced in the presence of God. This study also employs perspectives from literature and film. These perspectives supported the observation that there are several sides to life and that engagement with the “other” takes place in the different sides of life. It was also noticeable that engagement does not only imply to meet other people but also oneself. The study suggests that an ethics of engagement should be understood as the expressing of one’s attitude/ intension/ conviction/ disposition of neighbourly love through responsible acts towards other people in order to create an earthly spirituality.

Sleutelbegrippe

Etiek, ontmoeting, etiese handeling, gesindheid

1. Inleiding

Twee “gelykenisse” bly die verbeelding aangryp oor hoe een mens teenoor 'n ander moet optree – of dit nou in persoonlike of professionele/korporatiewe omstandighede is. Hierdie gelykenisse verwys na die Nuwe Testamentiese gelykenis van die barmhartige Samaritaan en die bestuursgevallestudie, “The parable of the Sadhu”.

Die “ander” mens in hierdie gelykenisse het verskeie name/gesigte: vreemdeling, onbekende, naaste, mede-landgenoot, ens. Hierdie name verrai op 'n subtiele wyse óf 'n afstand tussen mense wat oorbrug moet word óf 'n poging om mense in kategorieë in te deel. Beide roep 'n etiese vraag op: *Hoe behoort 'n mens met ander mense om te gaan?* Dié vraag veronderstel reeds dat 'n individu hom/haar nie kan losmaak van sy/haar *verantwoordelikheid* teenoor ander mense nie. In etiese sin verwys dit na om in 'n “ander se skoene” te wees. Verder word geïmpliseer dat daar 'n *afstand* is wat oorbrug moet word. Hier kan gelet word op die etiese “verleentheidstaal” van die “die ander”. Nog 'n uitdaging is dat ontmoetings nie altyd plaasvind in omstandighede waar die speelveld gelyk is nie. Hier dink 'n mens dadelik aan mense wat as gevolg van omstandighede 'n lydende party is. Die aktualiteit van die vraag is ook duidelik uit die begrip “netwerkkapitaal” wat veronderstel dat daar “wins” te maak is uit konstruktiewe verbintenisse tussen mense.

Wat nie buite rekening gelaat kan word nie, is dat 'n mens se beskouing van hom-/haarself ook 'n paradigmaskuif in denke ondergaan het. Na afloop van die “Eerste Internasionale Sielkunde Kongres in Afrika” merk Painter (2012) op dat die klem verskuif het van “ken jouself” na “bemark jouself”. Laasgenoemde laat die klem val op “self-entrepreneurskap”.

Onderliggend aan hierdie skuif, is dat daar ook 'n verstaan van jouself en jou kapitaal (vermoëns) moet wees. Hierdie kartering van die selfverstaan, het 'n industrie in eie reg geword en het veel bygedra tot die skep van 'n woordeskat oor 'n mens en sy/haar verhoudinge. Dit alles word nou in verband gebring met die mens

se vermoëns wat 'n *bate* is en as *bate* kan dit ook as *kapitaal* gelys word. Dit word weer bevestig deur die werklikheid dat mense nie los van hulle *kontekste* verstaan moet word nie. Kapitalisme en neoliberalisme, om maar net 'n paar kontemporêre kontekste te noem, het ook betekenis vir 'n mens en dus betekenis vir ons ontmoeting met ander mense: Verhoudings moet nou “bestuur” word en nie noodwendig meer net “verstaan” word nie.

Die veelkantigheid van al die perspektiewe wat saamhang met die vraag oor hóé een mens teenoor ander mense moet optree, kan in 'n sentrale vraag saamgevat word: *Hoe behoort mense mekaar te ontmoet?*

'n Aktuele vraag is hoe hierdie ontmoeting op toepassing van die moderne werkplek gemaak word? Die moderne werkplek is 'n ruimte wat nie meer gedeel word deur mense van dieselfde geloof, kultuur, taal, ras, ens. nie [sien byvoorbeeld die doktorsale studie van Theron (2008) wat met hierdie kritiese vraag omgaan].

Die vraag van hoe 'n mens 'n ander mens moet ontmoet, is die sentrale vraag van hierdie navorsing. Dit is ook die onderwerp van hierdie studie wat as 'n studie in die etiek vir ontmoeting aangebied word.

2. Twee gelykenisse, een waarheid

Wie in die Christelike etiek begrippe gebruik soos *sorg*, *omgee*, *hulp*, *barmhartigheid*, ens. is noodwendig in die buurt van die gelykenis van die barmhartige Samaritaan. Die Nuwe Testamentiese gelykenis oor die barmhartige Samaritaan (Lukas 10) word vertel om die punt te maak wie 'n mens se naaste is – die ander wat oor jou pad kom. Die eksegetiese dieptepunt is dat die naaste (die ander) nie omlin word nie. Hulle kan nie in 'n kategorie vasgevang word nie. Die hermeneutiese toepassing is dat die naaste die een is wat jy ontmoet sonder dat jy 'n plan hiervoor gehad het. Verskeie perspektiewe is vir, onder meer, die pastoraat, dogmatiek, etiek en die homiliek ontwikkel. Hierdie studie sal kortliks ingaan op 'n voorbeeld uit die pastoraat en uit die etiek.

Daniel J Louw (1993) ontwikkel 'n pastorale model waar dit gaan oor die onderlinge ontmoeting tussen mense en God. Hy merk tereg op dat daar verskillende pastorale modelle is, maar een wat nie geïgnoreer kan word nie, is die rol van *ontmoeting* in die pastorale gebeure. Sy

verduideliking van die betekenis van pastorale ontmoeting, is verhelderend en belangrik vir hierdie studie. Hy maak dit duidelik dat die doel van ontmoeting is om mense te bring binne die (bewuste) ervaring van God se teenwoordigheid. Hy skryf: “Om dus die teenwoordigheid van God binne te tree, is om onmiddellik binne 'n konteks van samesyn te wees waar dialoog, beïnvloeding en verandering deel is van hierdie gebeure” (Louw, 1993:51). Ontmoeting veronderstel verskillende betekenisse waar onder kommunikasie, kontak, invloed, verandering en kennis tel. Ontmoeting bevorder heil tussen God en mens. Hy verwoord die pastorale ontmoeting op die voetspoor van H. Berkhof as “'n uitdrukking van God se omhelsende liefde” (Louw, 1993:53). Hy onderskryf ook K. Barth se standpunt dat “menswees beteken om in samesyn met God te leef” (Louw, 1993:53). Daarom kan mens sê dat ontmoeting demonstreer God se onvoorwaardelike liefde. Ontmoeting veronderstel ook 'n reaksie by die mens om in geloof te antwoord op God se genade. Die kruisgebeure speel in ontmoeting ook 'n belangrike rol. Die verhouding met God wat geaktiveer word deur ontmoeting, bring 'n mens tot *selfkennis* en *selfaktualisering*. Die bedoeling is dat 'n mens in jou omgang met ander mense ook ontdek wie jý werklik is.

Ontmoeting moet ook koinoniaal verstaan word. Ontmoeting leer mense om verantwoordelikheid vir mekaar te aanvaar. Hierdie aanvaarding bevorder geloofsgroei wat lei tot geloofsvolwassenheid.

'n Belangrike gebeurtenis in die pastorale ontmoeting, gaan oor die vertolking en verstaan van wie God vir die mens in die nood is. Dit help 'n mens ook om 'n beeld en bergip te vorm van wie God in mense se lewens is.

Roger Burggraeve laat die klem val op die ontmoeting met die naaste. Hierdie ontmoeting is onbeplan en word ook 'n ontmoeting met 'n mens self. Die ontmoeting met die ander en die uitlewing van naasteliefde en barmhartigheid is nie 'n vervulling vir die sinsbetaan van die mens nie, maar juis 'n uitdaging aan die mens om wanneer iemand – onbekend, onverwags en onbeplan – in jou gesigsveld kom, die gebod van die liefde uit te leef. Beide word deur hierdie gebeure geraak. Die uitlewing van die liefde en die bewys van barmhartigheid, weerspieël waarna hy verwys as die “spaarzaamheid van Christus”. Na die voorbeeld van Christian Duquoc gaan dit by Christus oor wat 'n mens kan doen om die situasie om te keer eerder as om altyd die hoogste morele goed voor te hou.

Die gelykenis van die barmhartige Samaritaan moet verstaan word in die konteks van die vraag: Wie is my naaste? Hierdie is nie 'n onskuldige of toevallige vraag nie, maar is ten diepste 'n strydvraag: Hoe moet die *Tora* verstaan word? In hierdie vraag lê 'n sterk etiese element opgesluit. Dié vraag is ten diepste 'n etiese vraag: Wat staan my te doen? (Burggraeve, 2000a:71). Die antwoord kan nie losverstaan word van die Ou Testamentiese ervaring nie naamlik dat die naasteliefde nie omgrens kan word net tot die bekende of eie nie, maar moet uitgebrei word na die vreemdeling of die ander. Levitikus 19:33-34 stel dit duidelik dat die vreemdeling nie sleg behandel mag word nie. Dit is 'n opdrag van JHWH. Die ervaring dat ook Israel eens vreemdelinge was, word die fondament vir hierdie uitreiking na die naaste. Die vreemdeling as die ander word die uitdrukking van naasteliefde (Burggraeve, 2000a:73).

Op deze manier brengt die ervaring vreemdeling gewees te zijn een fundamenteel kritisch criterium binnen in de naasteliefde, waardoor de natuurlijke verengingen van 'grenzen' doorbroken worden naar iedereen, in het bijzonder de vreemdeling (Burggraeve, 2000a:73).

Hy vertrek vanuit 'n "eerste persoon verantwoordelijkheid". Elke mens het, kortom, 'n verantwoordelijkheid om sy/haar eie lewe in stand te hou. Die lewe is 'n reis. Algaande kry 'n mens groei en perspektief. Hierdie verantwoordelijkheid word ook tot ander mense veleng. Dit is 'n "zijnsparing" en "zijnsinspanning" (Burggraeve, 2000a:75). Die ontmoeting met die ander vind onverwags plaas: "In mijn-onderweg-zijn bots ik onwillekeurig op de ander. Ondanks mezelf word ik met de ander geconfronteerd" (Burggraeve, 2000a:78). Die ontmoeting is dikwels 'n konfrontasie met die afwesige van die etiese. In die gelykenis is die Samariaan immers beroof. Die etiese verhouding met die ander begin nie altyd as gevolg van 'n positiewe gebeurtenis nie, maar juis omdat etiese optrede teenoor ander afwesig was. Verdere kommentaar word gelewer: "Het ethische moment is de keuze om de ander niet aan zijn lot over te laten" (Burggraeve & Van Halst, 2010:128).

Om na ander uit te reik, moet nie as sinervulling gesien word nie – want dan is dit plig. Uitreiking moet onverwags wees – dit noodsaak 'n mense om te reageer want geen beplanning kan plaasvind nie.

"Dit impliceert dat het er in de naastenliefde niet om te doen is mijn geluk via het geluk van ander na te striven. Dit zou nog een

volstrekt ik-betrokkenheid en utilitaire beweegredes is”
(Burggraave, 2000a:79).

Wat verder opval, is dat die ontmoeting ook 'n liggaamlike ontmoeting is. Die gelykenis span die totale mens in om uitdrukking te gee aan die omgee vir die naaste. Die priester en die leviet kies juis om ander kant te kyk en te loop. Die ontmoeting bring my ook in aanraking met die naaktheid van ander – nie net in fisiese sin nie maar ook as die kwesbaarheid en dus nood van die ander. Verskeie opmerkings beklemtoon die liggaamlike ontmoeting met en omgee vir ander mense.

“De etiese betrokkenheid op die ander vindt daarentegen haar eerste, existensieel vetrekpunt in mijn lichaam, dat door zijn kwetsbaarheid gevoelig is voor wat die andere mens te beurt valt of aangedaan wordt. Intermenselijke ethiek heeft op de eerste plaats te maken met ‘geraakt worden’ en ‘raakbaar zijn’ door het lot van de heel concrete ander ...” (Burggraave, 2000a:81).

“Het is de concrete ervaring van het geraakt worden door het lijden van de ander die halfdood op de weg werd achtergelaten. Ethiek is met andere woorde zeer lichamelijk. De ander raakt me door zijn gestalte en maakt me zo verantwoordelijk” (Burggraave & Van Halst, 2010:124).

“Het verhaal van de barmhartige Samaritaan is wel een ‘sterk’ verhaal, presies omdat het in vele facetten de lichamelijkheid insluit, niet alleen als vertrekpunt en voorwaarde maar ook als voltrekking van de etiese verhouding tot de ander” (Burggraave, 2000a:97).

Barmhartigheid vra ook die indiensstelling van my geld in die versorging van my naaste. Dit behels veel meer as net hulpverlening (Burggraave, 2000a:93-4). Dit gaan ten diepste oor 'n beskikbaar wees vir dié mense wat vandag onbeplan oor 'n mens se pad kom. Die implikasie is dat wanneer 'n mens self nie kan help nie, dit nie beteken dat daar niks aan die situasie gedoen kan word nie. Een manier is om byvoorbeeld hulp te ontbied vir hulle wat in die nood is of te help met die (finansiële) ondersteuning van hulle wat in die nood is. Naasteliefde beteken ten diepste om ander mense nie te ignoreer nie.

Die bestuursgevallestudie, “The parable of the Sadhu” (McCoy, 1983) het dit nie soseer oor die naasteliefde (in 'n religieuse sin nie),

maar die verantwoordelikheid teenoor werknemers. Die gelykenis wys op die konflik wat kan ontstaan tussen bestuur en werknemers as niemand bereid is om verantwoordelikheid te aanvaar nie, as die voorbeeld ontbreek en as waardegedrewe leierskap afwesig is. Die gelykenis beskryf die konflik tydens 'n bergklimtog in die Himalajas toe die groep bergklimmers gekonfronteer word met die vraag of hulle 'n onbekende Indiese heilige man, 'n "Sadhu" moet versorg (deur hom onder meer te neem na 'n plek waar hy behandel kan word) of voortgaan met hulle beplande tog. Doen hulle eersgenoemde, kan dit effektief die einde van hulle tog kan beteken. Beide oorwegings het meriete. Daar is verskeie etiese vrae en dilemmas. Die etiese dilemma is as hulle sou voortgaan met die tog kan dit beteken dat as die onbekende man nie vir behandeling geneem word nie, hy sy lewe kan verloor. Dit is 'n verdere vraag waar en wanneer hou 'n mens se verantwoordelikheid teenoor ander mense op?

Bowen McCoy, 'n New Yorkse bankier, pas hierdie gebeurtenis toe op bestuurspraktyke deur ongemaklike vrae te vra en opmerkings te maak soos:

"No one person was willing to assume ultimate responsibility for the sadhu. Each was willing to do his bit as long as it was not too inconvenient (McCoy, 1983:104,106).

"Where, in your opinion ... is the limit of our responsibility in a situation like this?" (McCoy, 1983:106).

"Is there a collective or institutional ethic beyond the ethics of the individual? At what level of effort or commitment can one discharge one's ethical responsibilities?" (McCoy, 1983:106).

"People who are in touch with their own core beliefs and the beliefs of others and are sustained by them, can be more comfortable living on the cutting edge" (McCoy, 1983:107).

"Individuals who operate from a thoughtful set of personal values provide the foundation for a corporate culture" (McCoy, 1983:108).

"What is the nature of our responsibility if we consider ourselves to be ethical persons? Perhaps it is to change the values of the group so that it can, with all its resources, take the other road" (McCoy, 1983:107).

Dit is ook opvallend dat McCoy (1983:104) die opmerking maak dat al die vrae oor waarom die man in hierdie omstandighede is, nie die probleem waarmee hulle gekonfronteer was, sou oplos nie. Uit 'n besigheidsperspektief gaan dit oor die probleem wat aangespreek moet word. Dit gaan nie oor die filosofering van die probleem nie. Wat McCoy se gelykenis wil onderstreep, is dat verantwoordelikheid nie 'n grens het nie en dat gedeelde waardes 'n kultuur kan skep wat 'n situasie (positief) kan beïnvloed.

Beide hierdie gelykenisse, hoewel geskryf uit verskillende perspektiewe en wat dus verskillende interpretasies tot gevolg sal hê, het een gemeenskaplikheid: *Die optrede teenoor die ander*. Hierdie optrede teenoor die ander het 'n paar duidelike rigtingwysers:

- Die ander het nie altyd 'n naam of adres nie – die ander is die een wat onbeplan in 'n mens se gesigsveld kom.
- Die ander vra om 'n ontmoeting met mekaar – wie mekaar ontmoet raak fisiek, emosioneel en materieel betrokke.
- Die ander vra waar 'n mense nie self betrokke kan wees nie, om jouself te verleng deur (nog) 'n vreemdeling betrokke te maak by die lewe van (nog) 'n ander vreemdeling.
- Hierdie ontmoeting met die ander het verskillende kante: sorg, diens, betrokkenheid en verantwoordelikheid.

Hierdie studie se oogmerk is om die veelkantigheid van die (onbeplande) ontmoeting tussen mense vanuit 'n etiese sin te verstaan. Die etiese vraag is dus hoe *'n mens die ander moet ontmoet?*

3. Wat is die probleem?

Hierdie studie is 'n studie in die etiek vir ontmoeting. Die navorsingsprobleem onderliggend aan hierdie studie is 'n opmerking van Burggraeve (2000b:151), naamlik dat al is daar geen geweld teenoor 'n ander mens nie, beteken dit nog nie dat 'n verhouding van naasteliefde bestaan nie. Hiermee word geïmpliseer dat daar 'n aanname is dat 'n etiek vir menslike ontmoetings bestaan of dat hierdie etiek altyd aktief is.

Na aanleiding hiervan word hierdie studie gekonfronteer met twee verbandhoudende vrae: (i) Wat is die etiese riglyne vir 'n etiek vir ontmoeting? en (ii) Hoe word hierdie etiese riglyne van teorie na praktyk verplaas? Hierdie studie wil dus 'n raamwerk ontwikkel vir 'n etiek vir ontmoeting en wys op die praktyktoepassing daarvan.

Die rede vir die eerste vraag is die formulering van 'n skynbaar onvoltooide etiese raamwerk vir 'n etiek vir ontmoeting wat vir 'n post-geloofsgemeenskap gekonstrueer moet word. Die waarneming berus op 'n studie van verskeie elektroniese databasisse waarin geen teoretiese ontwerp/raamwerk vir 'n etiek vir ontmoeting (ethics/engagement) gevind kon word nie. Die beperking is wel in aggeneem dat dit hoofsaaklik Engelstalige studies bevat, maar dan weer verteenwoordig dit die meerderheid van studies wat gepubliseer word. Hierdie studie wil gevolglik die riglyne vir 'n etiek vir ontmoeting aanbied. Die aktualiteit van hierdie oogmerk is dat in 'n post-geloofsgemeenskap kan die formulering van etiese riglyne nie sonder insig in die konteks van gebeure wees nie.

Die motivering vir die tweede vraag is 'n wetenskapsteoretiese vraag: Hoe word hierdie raamwerk praktyk? In etiese geleedere word dikwels die opmerking gemaak dat etiek 'n norm is wat *geïdentifiseer* word, maar wat nie genoegsaam *toegepas* word nie. Die agtergrond van hierdie behoefte is die ontwikkeling van *toegepaste* ("applied") of *praktiese* ("practical") en *professionele* etiek. Die toegepaste etiek spreek etiese probleme in die samelewing en verskillende vakwetenskappe aan. Professionele etiek is veral bekend in die mediese beroep en besigheidsongewing [sien Beauchamp (2005) vir 'n omvattende bespreking van die aard van toegepaste etiek]. Hierdie studie wil konkreet uitwys dat teorievorming juis geslyp word deur die praktyktoepassing daarvan.

Hierdie studie bied insigself nog nie 'n etiek vir ontmoeting aan nie, maar ondersoek dus die boustene van so 'n etiese figuur. 'n Etiek van ontmoeting sal in 'n opvolgstudie geformuleer word.

4. Navorsingsontwerp

Hierdie studie is 'n literatuurstudie wat 'n raamwerk wil ontwikkel vir 'n etiek vir ontmoeting. As literatuurstudie kodifiseer dit bestaande tekste (bekend as *alfa* tekste) om 'n nuwe teks (ook *alfa* teks) te vorm. Dit verskil van die benadering waar 'n bydrae bloot tot 'n bestaande debat gevoeg word (hierdie bydrae normaalweg bekend as *beta* tekste). Die studie sluit aan by die algemeen aanvaarde beskouing dat die oogmerk van die literatuurstudie nie is om te herhaal wat reeds in die publieke domein is nie, maar op sterkte van dit wat wel in die publieke domein is, 'n nuwe perspektief daarop voor te hou (sien Lategan, 2011b). Dit wil ook 'n studie in die

toepassing van transdissiplinêre benadering wees, in soverre dit op die basis van bestaande wetenskaplike kennis en begrippe nuwe kennis en begrippe formuleer. Die studie wil ook die toepassing van nuwe kennis wees binne die konteks van toegepaste kennis-raamwerke (sien Lategan, 2011a).

Hierdie studie word aangebied as 'n studie in die *meta etiek* met relevansie vir toegespaste etiek, pastoraat en dogmatiek. Die paradigma onderskrywing van hierdie studie is die Reformatoriese etiek.

5. Boustene: basiese konsepte

Verskeie begrippe kan ingespan word in die bou van 'n etiek vir ontmoeting. Die volgende begrippe is belangrik vir hierdie studie:

Barmhartigheid – Burggraave (2000b:195) maak die opmerking dat die etimologie van hierdie begrip 'n liggaamlike oorsprong het. In die Ou Testament is die begrip vir barmhartigheid “rechem” wat letterlik “baarmoeder” beteken. Hy gaan verder deur barmhartigheid aan moederskap te koppel wat die gedagte van “liggaamlike versorging” verbeeld. 'n Mens sou ook kan redeneer dat barmhartigheid die versorging van ander mense veronderstel (sien Burggraave & Van Halst, 2010:134). König (2006:58) gaan verder deur daarop te wys dat hoewel woorde self nie betekenis het nie, kry dit betekenis deur die manier waarop dit gebruik word. Vir hom sou woorde soos genade, goedheid en welwillendheid deel wees van God se barmhartigheid. Tolmie (2008:89) wys op die “intense gevoel van ontferming of meegevoel” teenoor iemand anders. In die Ou Testament gaan dit oor mense se houding en optrede teenoor mekaar. In die Nuwe Testament verwys dit na God se verlossing deur Christus.

Sorg: Die Lukas evangelie se verwysing dat God vir 'n mens sorg, beteken letterlik dat God die mens noukeurig dophou – daarom kan Hy die mense se behoeftes identifiseer (Lukas 12:22-34).

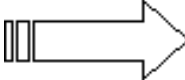
Diens (diakonia) verwys na die diens van gelowiges aan die kerk asook 'n netwerk van kerklike dienste (Du Preez, 1989:50-59). Combrink (2008:234) wys daarop dat in die antieke wêreld niemand vrywillige diens wou lewer nie. Daar was 'n element van verpligting en vergoeding aan gekoppel. Maar diens kan ook na nederige en versorgende diens verwys. Hierdie verstaan is belangrik in die etiek

vir ontmoeting naamlik dat dit uit eie oorweging en oortuiging moet wees.

Gemeenskap (koinonia) verwys na onderlinge geloofsgemeenskap en die manier waarop mense met mekaar in verhoudings van liefde staan. Die basis vir hierdie gemeenskap is die gemeenskap met God in Christus deur die Heilige Gees. Gemeenskap dui egter nie op 'n begrensing of geslotenheid nie, maar juis op 'n gemeenskap waar mense ingesluit en nie uitgesluit word nie (Vosloo, 2008:375).

Gasvryheid: Vosloo (2006) skryf 'n indrukwekkende studie oor die Christelike gasvryheid: *Engele as gaste*. In sy studie wys hy daarop dat gasvryheid etimologies verwys na "vreemdelingsliefde". Dit beteken dat 'n mens 'n deernis teenoor die onbekende moet bewys. Verskeie voorbeelde word bespreek waarvan die drie besoekers aan Abraham (Genesis 17) seker die bekendste is. Hy haal ook die Hebreërskrywer aan wie opmerk dat sonder dat mense weet, het hulle engele as gaste ontvang (Hebreërs 13:2). Sy hermeneuse hiervan help ons om die etiek vir ontmoeting te verstaan: Gaan nie by onbekende mense verby nie. Gasvryheid word as 'n Bybelse deug beskou en gee erkenning dat ook vreemde mense beeldraers van God is. Gasvryheid moet ook teenoor die swakkes bewys word. Dit is beskou as die moreel regte ding om te doen (Weener-Hartney, 2008:363-4).

Hierdie begrippe kan almal ingebed word in in die begrip ontmoeting. As vertrekpunt word geneem die *koinonia* met mense – bekend of onbekend. Teenoor hierdie mense word barmhartigheid en gasvryheid bewys. Hierdeur word diakonia beoefen. Skematies kan ontmoeting as volg voorgestel word:

Ontmoeting = koinonia barmhartigheid + gasvryheid
= diakonia

Wat duidelik uit hierdie verskillende boustene is, is dat wanneer die ander ontmoet word, word die etiese gedrag beïnvloed deur verskeie veronderstellings:

- Mense word as gelyk beskou hoewel hulle in ongelyke omstandighede mag wees.
- Ontmoeting is die uitdrukking van barmhartigheid, gasvryheid en sorg.

- Ontmoeting is spontaan (hulle wat oor 'n mens se pad onbeplan kom), maar ook gestruktureer (identifiseer nood en tree op).
- Ontmoeting is nie om mense net te help in hulle omstandighede nie, maar ook om hulle uit hulle omstandighede te neem na 'n sinvolle werklikheidsbestaan.
- Ontmoetings maak nie 'n onderskeid tussen mense of hulle omstandighede nie. Die manier waarop mense ontmoet word, moet wel omstandighede in agneem.
- Ontmoeting is meer as net hulpverlening – dit is ook om die verlossing in Christus teenoor ander mense uit te leef.
- Ontmoeting is 'n deug, plig en verantwoordelikheid.
- Ontmoeting is nie net gerig op hulle wat nie het nie maar ook hulle wat het.
- Ontmoeting is omgaan met mekaar – nie net omdat iemand in die nood is nie, maar ook omdat iemand anders my naaste is en as naaste neem 'n mens ook verantwoordelikheid vir die beoefening van gasvryheid teenoor ander mense.

'n Belangrike perspektief in die etiek vir ontmoeting, is die ontmoeting van 'n mens self. Dit klink aanvanklik na 'n vreemde begrip hoewel die Prediker baie maak van die singewing van die lewe deur ander mense (sien Lategan, 2010). Die Prediker maak 'n mens ook bewus van die ontdekking oor die belang van die eenvoud van die lewe in teenstelling met die aanvanklike uitspatigheid (Conradie, 2006:99-100). Die lewe word nie in 'n silo of vakuum geleef nie. Inteendeel, ontmoeting vereis die konkrete omgang met die ander. Ontmoetings werk dus wederkerig. Ook die “ek” word deur die ontmoeting met die “ander” tot nuwe insigte gebring.

Vir doeleindes van hierdie studie kan *ontmoeting* beskryf word as *die doelbewuste uitreik na die ander om fisiese, psigiese en/of materiële hulp en ondersteuning te bewys as onderlinge versorging en omgee van mekaar as uitdrukking van ons liefde vir mense waarby ook die ander ingesluit is.*

Hierdie wyse van ontmoeting doen ook navraag oor die manier waarop mense ontmoet moet word.

6. Boustene: etiese ontwerpe

Dit word algemeen aanvaar dat etiek verstaan moet word as die studie van norme en waardes waaruit beginsels afgelei moet word

om morele probleme aan te spreek. Die groter uitdaging is egter om te bepaal wat onderlê etiek en wat is die uiteindelijke oogmerk van etiese optrede. Burggraeve (2000b:138) skryf dat *gesindheid* en *handeling* is vormgewend vir 'n Christelik-geïnspireerde etiek. Vir hom het die etiek twee bronne: *hart* en *hande*. Indien 'n mens verder op hierdie verduideliking bou, dan wys die gesindheid uit waarom 'n mens iets doen (wat wil 'n mens daarmee bereik) en wat die gevolg is van dit wat 'n mens doen (geen handeling is sonder gevolg nie). In hierdie verband kan Douma (1999) se bekende begrip bygeroep word naamlik dat etiek *verantwoordelike handeling* is. Burggraeve se verstaan van etiek, naamlik die gesindheid en handeling en Douma se siening van etiek (verantwoordelike handeling) bring 'n mens tot die slotsom dat etiek 'n gesindheid vra wat in verantwoordelike handeling uitdrukking vind. In die raamwerk van die verstaan van “ontmoeting” beteken 'n etiek vir ontmoeting enersyds mense se etiese verantwoordelikheid om ander te help, te versorg en te dien en dat hierdie ontmoeting andersyds verantwoordelike optrede teenoor mekaar tot gevolg sal hê.

'n Verdere insig in die bou van 'n etiek vir ontmoeting is dat 'n mens moet streef na 'n *etiek vir deelname*. Burggraeve (2000b:123) skryf: “Dit kunne we synthetisch omschrijven als de opdracht om te kiezen voor een cultuur van participatie, die streeft naar een solidaire betrokkenheid en gedeelde verantwoordelijkheid, en dit op alle niveaus en gedeelde verantwoordelijkheid ...”. Etiek is betekenisloos as dit net 'n teorie is wat bestaan, maar as dit nie ook gekonkretiseer word nie. 'n Etiek vir ontmoeting vra verder dat 'n mens uit die spreekwoordelike gemaksones moet beweeg. 'n Etiek vir ontmoeting vra juis dit: Tree vorentoe na mense (gaan hulle tegemoet) in plaas daarvan dat 'n mens agteruittree (om daarmee te simboliseer dat 'n mens van ander mense wil wegkom). Hiermee word die Christelike etiek 'n buitensporige etiek – dit is nie soos ander etiese ontwerpe nie. 'n Bewys hiervan is Christus se bekende opmerking: “Julle het gehoor maar, Ek sê vir julle” (Burggraeve, 2000b:130-131).

Conradie (2006:94) help bou aan 'n verdere verstaan van die etiek vir ontmoeting. Hy wys daarop dat die woord “etiek” afgelei is van die Griekse woord “*ethos*” wat lewenswyse beteken: Hy sê: “Dit gaan oor die wyse waarop oortuigings oor wat reg en verkeerd is (moraliteit) *tot uitdrukking kom*.” “Etiek is die gedissiplineerde

nadenke oor die etos.” Volgens hom werk etiek met drie groot begrippe naamlik (i) visie; (ii) deugde waarby waardes en pligte ingesluit word en (iii) verantwoordelikheid (Conradie, 2006:95). Danksy hierdie verduideliking sal 'n etiek vir ontmoeting as 'n etiese lewenswyse getipeer moet word wat beteken dit is 'n natuurlike optrede en nie 'n gedwonge optrede nie. Dit beteken verder dat hierdie optrede spontaan is omdat die ingesteldheid hiervoor deel is van 'n mens se etiese oriëntasie. Die veronderstelling is dat 'n mens weet *dat* jy moet optree, alhoewel 'n mens nie altyd weet hoe 'n mens behoort op te tree in 'n situasie nie (sien weer afdeling 2 waar die twee gelykenisse behandel word).

Om die bou van die etiek vir ontmoeting verder te voer: In paragraaf 5 is *ontmoeting* beskryf as *die doelbewuste uitreik na die ander om fisiese, psigiese en/of materiële hulp en ondersteuning te bewys as onderlinge versorging en omgee van mekaar as uitdrukking van ons liefde vir mense waarby ook die ander ingesluit is*. Teen die agtergrond van die bespreking oor etiese boustene kan 'n etiek vir ontmoeting verduidelik word as *die gesindheid van naasteliefde wat deur verantwoordelike handeling na mense uitreik ongeag wie hulle is of wat die omstandighede mag wees*.

Die doel van 'n etiek vir ontmoeting word goed weerspieël in 'n opmerking van Conradie (2006:102), naamlik dat *dit nie gaan oor morele argumente nie, maar die ontwikkeling van morele mense wat wil doen wat reg is*. Dit hou verband met McCoy se opmerking vroeër dat hulpbronne gebruik moet word om die samelewing meer eties verantwoordelik te maak.

7. Boustene: estetiese ontwerpe

Etiek kan nie van die estetiese losgemaak word nie. So verwys byvoorbeeld Burggraeve (2000b:132) na 'n *narratiewe etiek*. Hy sê dat Christus gelykenisse vertel sodat mense deur die verhaal verander kan word – beide op die vlak van insig en vlak van handeling [sien ook Jeremias (1972) se studie oor wat die bedoeling van die gelykenisse is].

Verskeie kunsoorte help 'n mens om ontmoeting te visualiseer. Ek verwys na die volgende voorbeelde:

Marieta van der Vyver se twee prosa boeke (2004, 2008) oor haar verblyf in Provence, help 'n mens om ontmoeting in 'n diverse konteks te verstaan. In haar eerste gaan dit oor die skep van 'n

leefwêreld in 'n vreemde wêreld – vreemd omdat dit nie aan 'n mens bekend is nie. Dit gaan oor die (ver)ken(ning) van die omgewing en die ontdekking dat mense en situasies nie so verskillend is van 'n mens se eie ervaring en oortuigings nie. (Die adres, Kerkstraat, is simbolies hiervan.) Die mens se behoefte is orals dieselfde. Alle mense is essensieel op soek na singewing van die bestaan in die omgewing waarin mense hulle bevind. Ontmoeting beteken alles behalwe weerloosheid of dat alles maar net aanvaar word soos wat dit is. Ontmoetings maak 'n mens bewus van jou omgewing wat 'n impak het op menslike ervarings en verwagtings. Ontmoetings is om met méér as net ander mense om te gaan. Ontmoetings is ook die ervaring van kultuur, natuur en struktuur. Ontmoeting kan ook deur gastronomie beleef word. Trouens die ontploffing van die gasvryheidsbedryf wil iets hiervan suggereer: gasvryheid (die manier waarop mense ontvang en onthaal word) wil juis gemeensaamheid bevorder. Meer direk is haar *Dis koue kos, skat* (2010) waarin die onnugtering van 'n buite-egtelike verhouding verwoord word. Ontmoetings vind nie net plaas in die broosheid van mense se bestaan nie, maar ook in die emosionele leed wat mense mekaar kan aandoen.

Uit hierdie drie verwysings kan enkele belangrike afleidings gemaak word. *Eerstens* is dat dit nie net ék is wat mense in hulle nood ontmoet nie, maar mense ontmoet ook vir my in my omstandighede. *Tweedens*, ontmoet mense mekaar in hulle diepste telleurstellings. Hier is van geweld teen 'n mens se bestaan ter sprake. *Derdens*, vind nie alle ontmoetings plaas waar daar nood is nie. Uit hierdie afleidings vind twee belangrike waarnemings plaas. *Eerstens*, vind ontmoetings plaas nie net daar waar gewelddadigheid aan die orde van die dag is nie. *Tweedens* is ontmoetings deel van die gemengdheid van die lewe. Hiermee word bedoel dat die lewe deur twee pole van goed en kwaad uitgedruk word. 'n Etiek vir ontmoetings moet beide perspektiewe akkommodeer. Hierdie behoefte deurbreek die eng siening dat etiek net vir etiese krisisse of dilemmas bedoel is. Etiek moet die spreekwoordelike goed en kwaad van die lewe toelig.

In die ontmoeting van die ander in die film *The blind side* (2009 Alcon Film Fund, 2010 Warner Bros Entertainment) is die klem oor hoe een mens die wêreldbeeld en omstandighede van ander kan verander deur medemenslike aanvaarding. Dit beteken nie dat mense net maar kan doen wat hulle wil en dat ander hulle moet

aanvaar nie. In die film is daar verskeie voorbeelde van tereg-wysing, geordende bestaan, waardes (die tafelgebed) en aanmoediging. Die boodskap is duidelik: Die etiek vir ontmoeting wil mense se bestaande wêreld verander deur 'n beter wêreld vir hulle te ontwikkel. Hierdie ontmoeting is gerig op persoonlike bemagtiging en die omvorming van 'n leefwêreld wat hierdie bemagtiging sal ondersteun.

Om die bou van die etiek vir ontmoeting verder te voer: In afdeling 5 is *ontmoeting* beskryf as *die doelbewuste uitreik na die ander om fisiese, psigiese en/of materiële hulp en ondersteuning te bewys as onderlinge versorging en omgee van mekaar as uitdrukking van ons liefde vir mense waarby ook die ander ingesluit is*. In afdeling 6 is 'n etiek van ontmoeting verduidelik as *die gesindheid van naasteliefde wat deur verantwoordelike handeling na mense uitreik ongeag wie hulle is of wat die omstandighede mag wees*.

Die bespreking oor die estetiese boustene het twee aksente kom uitlig: Die lewe se gemengde ervaring en dat ontmoetings nie net plaasvind daar waar die naaste geweld aangedoen word nie. Hierdie aksente help om die etiek van ontmoeting só verder te ontwikkel: *'n Etiek vir ontmoeting kan verduidelik word as die gesindheid van naasteliefde wat deur verantwoordelike handeling na mense uitreik om 'n waardegedrewe lewenservaring te ontwikkel en te ervaar*.

8. Die toepassing van 'n etiek vir ontmoeting – die soeke na 'n spiritualiteit vir ontmoeting

Conradie (2006) se lesenswaardige studie oor 'n *aardse spiritualiteit* (wat méér omvat as 'n ekologiese spiritualiteit) help bou aan die etiek vir ontmoeting.

In sy beskrywing van spiritualiteit wys hy op drie belangrike aksente in hierdie gesprek. *Eerstens* gaan spiritualiteit oor 'n ervaring wat groter as 'n mens self is. *Tweedens* kan 'n mens jouself net vind as jy jouself verloor in dit wat groter as jy self is (Conradie, 2006:11, 252). *Derdens* gaan dit oor 'n proses – 'n reis – dit is nie eensklaps dat 'n mens hierdie spiritualiteit beleef nie, maar is algaande, 'n wording (Conradie, 2006:30; 263). Wat belangrik is, is dat dit nie om teenstellings gaan nie. Die aardse spiritualiteit is ook méér as net om die omgewing te onderhou. *Dit gaan ook oor 'n egte belewenis*

van dit wat is. Vir Conradie (2006:17) is spiritualiteit “n bewuswording van God se teenwoordigheid en die wyse waarop mense daarop reageer”. Spiritualiteit gaan nie net oor ervaring nie maar ook die reaksies op die ervaring. Verskeie rewolusies soos die (Britse) industriële omwenteling, die (Duitse) Verligting en die Franse Rewolusie het mense se soeke beweeg om weg te kom uit die skadukant van die geïndustrialiseerde samelewing, ’n intellektuele geloofwaardige vorm van godsdienst te beleef en om ’n godsdienst te hê wat ’n mens kan help om met jou eie bewussyn saam te leef (Conradie, 2006:12-15). Die spiritualiteit wat hy bepleit, gaan nie oor ’n wegbreek van die Christelike tradisie nie maar juis om die ervaring van/met God te verruim (Conradie, 2006:21). Die aardse spiritualiteit gaan om ’n nuwe ervaring van heiligheid, skepping, herskepping, respek, eerbied, verantwoordelikheid en omvangrykheid (dink aan bv. woude, valleie, riviere, berge, ekosisteme, ens.) (Conradie, 2006:22;25). Die ervaring van die natuur gaan nie om plaasvervanging of vergoddeliking nie. Die aarde is immers geen idilliese paradys nie (Conradie, 2006:21-23). Die aardse spiritualiteit help juis om vervreemding tussen mens en aarde te oorbrug (Conradie, 2006:26). Die vertrekpunt is ’n mens se eie woon- en werkplek (Conradie, 2006:35). ’n Aardse spiritualiteit is om opgeneem te word in die gemeenskap van die lewe in die gemeenskap van die Vader, Seun en Heilige Gees (Conradie, 2006:250)

Conradie (2006:35-87) identifiseer met Roberth Wuthnow se ses uitdagings wat op die kerk in hierdie eeu wag: *institusionele uitdagings* (tradisionele vorme van kerkwees het verdwyn); *morele uitdagings* (geloofwaardigheid in die manier waarop die samelewing bestuur is, het verdwyn), *kulturele en ideologiese uitdagings* (eenvoudiger bestaan, ruskans na besige tyd, diversiteit word nie waardeer nie maar het eerder ’n politieke speelbal geword, die verbuikersamelewing, welvaartskultuur, die behoefte vir ’n nuwe leefwyse); *sosiale en politieke uitdagings* (die kerk se sosiale agenda het uitgebrei – dit gaan nie nou meer net oor die bediening van die evangelie nie, maar die kerk se rol in byvoorbeeld vigsvoorkoming, omgewingsprobleme, ekologiese ongeregtigheid, diskriminasie); *intellektuele uitdagings* (Christendom bevraagteken uit perspektief van gesprek met ander godsdienste en filosofieë, die soeke na God buite die kerk; veranderende kosmologie laat vraag

ontstaan waar God is) en *godsdienslike uitdagings* (daar is verskeie godsdienslike tradisies – gaan nie net oor die baie tradisies nie, maar die aantreklikheid van hierdie tradisies en dat elkeen dalk dieselfde waarheid net op 'n ander manier uitbeeld?).

Hierdie uitdagings het 'n impak op 'n mens se soeke en belewenis van spiritualiteit. Spiritualiteit kan egter nie sonder 'n etiese basis gaan nie (Conradie, 2006:103). Hierdie is 'n groot uitdaging omdat mense nie meer weet wie God is nie en ook nie hoe Hy aanwesig in die skepping is nie, Daarom word God maklik op die agtergrond geskuif en die sosiale word na die voorgrond geskuif (Conradie, 2006:103). Conradie beklemtoon drie begrippe vir etiek: *visie, deugde en verantwoordelikheid* (sien afdeling 6). Die vraag is byvoorbeeld wat 'n mens se *visie* vir die samelewing is (geen visie kan sonder 'n morele visie wees nie). Die gesprek hieroor is nog grootliks afwesig. Nog 'n etiese vraag is hoe 'n goeie samelewing of mense gevorm kan word (Conradie, 2006:95-97)? *Deugde* is veral belangrik in 'n verbruikerskultuur. Hy verwys na waardes soos soberheid, matigheid, selfbeheersing, nederigheid, dankbaarheid, geduld, mildheid en vriendelikheid. Die Christelike evangelie verhinder nie deelname aan die ekonomie of om iets te besit nie. Die probleem is egter wanneer dit 'n allesoorheersende drang word net om te besit. Ander lewenswaardes is nodig soos eenvoud en soberheid (Conradie, 2006:99-102). Hy merk op: “Terselfdertyd help die deug van eenvoud ons om die innerlike vryheid te bekom wat ons bevry van die verterende begeerte om besittings op te gaar, dinge te beheers en op te gebruik” (2006:99). Hierdie etiese ontsporings vra na 'n sin vir *verantwoordelikheid*.

'n Belangrike element vir 'n aardse spiritualiteit is om vrae oor 'n mens self te vra, soos: Wie is ek, waar kom ek vandaan, waarheen gaan ek (Conradie, 2006:134)? Die mens se wêreldbeskouings speel ook 'n rol – dit word 'n interpretasieraamwerk vir menslike ervaring en die konteks vir 'n mens se verstaan (Conradie, 2006:145-148).

Spiritualiteit gaan nie oor die aflê van hierdie lewe of die verbyleef daarvan nie – dit moet gaan oor 'n hoopvolle perspektief – vir hier en die ewigheid (Conradie, 2006:167). 'n Mens se betrokkenheid by die wêreld is ook 'n ervaring van Wie God is. Deur op God alleen te fokus en van die wêreld af weg te kyk, kan ons nie die nood van die wêreld raaksien nie (Conradie, 2006:167). God se sorg word

uitgedruk deur die voortgaande skepping, onderhouding en bestiering (Conradie, 2006:187). Dit roep noodwendig die lydingsvraagstuk op (Conradie, 2006:187). Die aardse spiritualiteit word beleef deur swaarkry, pyn, lyding – dit bring ’n mens by die soeke na die transendensie – nie ’n terugverlange na wat *was* nie maar ’n verlange na wat nie *is* nie. Aardse spiritualiteit bring ’n mens verder by die ontdekking van die *buitengewone van die gewone* – die dankbaarheid vir wat ’n mens het. Dit behoort verwondering en verbasing te skep. Aardse spiritualiteit skep vreugde in wat mens sien, bewus van die grense van verganklikheid en die grense van kennis en mag (Conradie, 2006:253-260).

Conradie gebruik die beeld van ’n *reis* – maar ook ’n *tuiskoms*. “God nooi ’n mens uit om die aarde in God se teenwoordigheid, te bewoon saam met alle ander vorms van lewe, om tuis te kom by God, op die aarde soos ook in die hemel” (Conradie, 2006:268).

Hierdie insigte help bou aan die etiek vir ontmoeting wat in hierdie studie toegelig word. In afdeling 7 is die etiek vir ontmoeting verduidelik as *die gesindheid van naasteliefde wat deur verantwoordelike handelinge na mense uitreik om ’n waardegedrewe lewenservaring te ontwikkel en te ervaar*. Die insigte wat voortvloei uit die bespreking van ’n aardse spiritualiteit gee etiese inhoud aan die “waardegedrewe lewenservaring”. Die doel van so ’n lewenservaring is immers om vanuit die Christelike etiek gesien in die teenwoordigheid van God te leef. Die etiek van ontmoeting kan nou as volg verduidelik word: *’n Etiek van ontmoeting is die uitleef van die gesindheid van naasteliefde wat deur verantwoordelike handelinge na mense uitreik om ’n aardse spiritualiteit te bevestig*.

9. Die uitdaging van verskillende denkklimat

’n Groot uitdaging vir die etiek vir ontmoeting is die *werklikheid van verskillende denkklimat*. Om maar net enkele te noem: post-modernisme (geen vaste orde nie); post-geloof (geen vashou aan ’n saligmakende geloof nie) en nihilisme (die nuttigheid van die Gods-begrip is uitgedien). Hierdie werklikheid kan nie geïgnoreer word nie. Wat maak ’n mens byvoorbeeld met Nietzsche se verklaring dat God dood is? [Ons is sy moordenaars wat God bedink binne ’n raamwerk van ’n idée wat nie langer nuttig is nie – lees meer by Esterhuys (1975:27)]. Hoe word die belang van ’n normatiewe raamwerk gekommunikeer in ’n post-geloof samelewing of die

afwesigheid van Skrifgesag? In die Christelike etiek moet die ontmoeting met die vreemdeling teen die dekor van Skrifgebaseerde norme beoefen word. Die formulering van die beginsels wat geformuleer word vir deelname aan 'n menseregte gedrewe wêreld is in kompetisie met die verskillende denkklimatete wat nie ruimte laat vir hierdie beginsels nie. Neem weer byvoorbeeld die nihilisme: Vir Nietzsche wys die hoogste waardes hulleself as waardeloos uit (Esterhuyse, 1975:31 oor die begrip nihilisme by Nietzsche). Nihilisme as “die totale afwesigheid van 'n waarderingswyse geskoei op die lees van die moraal-ontologie of Christendom” (Esterhuizen, 1975:31) wys op die lewe is nou belangrik – daar is geen ewigheidsverwagting nie. Derhalwe moet die lewe beheers word.

'n Etiek vir ontmoeting wil juis nie die beheer van ander wees nie maar eerder die “saam-op weg” om 'n “etiese handreiking” te kan aanvaar. Die uitdaging vir 'n etiek vir ontmoeting is juis nie gerig op eenstemmigheid van behoefte en verwagting nie, maar eerder om ander mense in hulle vreemdheid te ontmoet. Verskillende denkklimatete moet nie vermy word nie, maar mense eerder bewus maak van die Bybelse imperatief om nie soos die kerkmanne in die gelykenis van die barmhartige Samaritaan verby te stap of die bergklimmers om nie die potensiële etiese dilemma van hulle optrede raak te sien nie.

10. Toepassing

Uit die ontwerp van 'n etiek vir ontmoeting kan verskeie riglyne getrek word hoe om met die ander om te gaan. Die werkplek word as toepassingsveld gebruik.

- Die ander skep juis afstand – 'n mens behoort na begrippe te soek wat mense kan verenig.
- Die uitleef van gedrag – die voorbeeld wat geskep moet word.
- Die volhoubaarheid van optrede – motief, gesindheid en handeling moet bo verdenking wees.

'n Etiek vir ontmoeting moet 'n profetiese gestalte aanneem. Die profetiese gestalte veronderstel roeping en roeping is 'n sending (Burggraeve, 2000b:213). Van den Berg (2010) se studie herinner daaraan dat spiritualiteit in die werkplek gevestig moet word. Hierdie opmerkings bevestig dat ontmoeting nie buite die raamwerk van 'n koninkryksperspektief staan nie. Ook ontmoetings staan in die

teken van die koms van die koninkryk. Dissipelskap kan help om vergestaltung te gee aan die roeping om die ontmoeting met ander uit te leef.

11. Samevatting

Die doel van hierdie artikel is om vanuit die Christelike etiek riglyne te identifiseer wat gebruik kan word wanneer 'n etiek vir ontmoeting geformuleer word. Hierdie artikel se oorsprong is geleë in die noodsaaklikheid om die ander te bly ontmoet, ongeag die onbekendheid of vreemdelingskap van die ander of verskille in waardestelsel. Volgens bestaande literatuur is so 'n etiese ontwerp nog grootliks afwesig. Hierdie artikel se doel was om boustene te identifiseer en ontwikkel wat gebruik kan word wanneer 'n etiek van ontmoeting geformuleer word.

Bibliografie

- BEAUCHAMP, T. L. 2005. The nature of applied ethics. In Frey, R.G. and Wellman, C.H. (Eds). *A companion to applied ethics*. Oxford: Blackwell Publishing. 1-16.
- BURGGRAEVE, R. 2000a. *Eigen-wijze liefde: Fragmenten van bijbels denken*. Leuven: Acco.
- BURGGRAEVE, R. 2000b. *Ethiek en passie: Over de radicaliteit van christelijk engagement*. Tiel: Lannoo.
- BURGGRAEVE, R. & VAN HALST, I. 2010. *Gedreven tussen goed en kwaad: Inspiratie om recht in het leven te staan*. Tiel: Lannoo.
- CONRADIE, E. 2006. *Waar op dees aarde vind mens God? Op soek na 'n aardse spriritualiteit*. Wellington: Lux Verbi.
- CONRADIE, E. 2009. An early prophet of the impact of consumerism. In: Conradie, E. and Lombard, C. (Eds). *Discerning God's justice in church, society and academy: Festschrift for Jaap Durand*. Stellenbosch: Sun Media: 187-189.
- COMBRINCK, H.J.B. 2008. Diens. In: Gaum, F. (Hoofredakteur). *Christelike Kern-Ensiklopedie*. Lux Verbi: BM: 233-234.
- DOUMA, J. 1999. *Grondslagen: Christelijke ethiek*. Kampen: Kok.
- DU PREEZ, J. 1989. Gediversifiseerde diakonaat as vorm van getuie in die samelewing. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 29 (1): 50-59.

- ESTERHUYSE, W.P. 1975. *Friedrich Wilhelm Nietzsche: Filosoof met 'n hamer*. Kaapstad: Tafelberg.
- GOUDZWAARD, B. 2011. Over grote en kleine dingen – een bijbelse metafoer. *Koers* 76 (1):1-9.
- JEREMIAS, J. 1972. *The parables of Jesus*. (Study Edition). London: SCM Press Ltd.
- KÖNIG, A. 2006. *Die groot geloofswoordeboek*. Vereeniging: CUM.
- LATEGAN, L.O.K. 2010. Eet, drink, liefhê bied sin. *Beeld*. 29 Augustus.
- LATEGAN, L.O.K. 2011a. The 'death' of the intellect: How can intellectual life be awakend again? *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, 47(3): 87-109.
- LATEGAN, L.O.K. 2011b. Scientific writing. In Lategan, L.O.K., Lues, L. and Friedrich-Nel, H. (Eds). *Doing Research: Revised Edition*. Bloemfontein: Sun Media. 63-66.
- LOUW, D.J. 1993. *Patoraat as ontmoeting. Ontwerp vir 'n basisteorie, antropologie, metode en terapie*. Pretoria: RGN Uitgewery.
- McCOY, B. 1983. The parable of the sadhu. *Harvard Business Review*. September-October: 103-108.
- PAINTER, D. 2012. Van 'ken jousef' na 'bemark jousef.' *Volksblad Naweek Plus*. 4 Augustus 2012: 4-5.
- THERON, P.M. 2008. Equipping Christians' living in an "enequally yoked" context: a practical theological study. Unpublished Thesis. North-West University (Potchefstroom Campus).
- TOLMIE, D.F. 2008. Barmhartigheid. In: Gaum, F. (Hoofredakteur), *Christelike Kern-Ensiklopedie*. Lux Verbi: BM: 89.
- VAN DEN BERG, J-A. 2010. An (auto) biographical theologia habitus – future perspectives for the workplace. *Acta Theologica Supplementum* 13.
- VAN DER VYVER, M. 2004. *Die hart van ons huis*. Kaapstad: Tafelberg.
- VAN DER VYVER, M. 2008. *Franse briewe: Pos uit Provence*. Kaapstad: Tafelberg.
- VAN DER VYVER, M. 2010. *Dis koue kos, skat*. Kaapstad: Tafelberg.
- VOSLOO, R. 2006. *Engele as gaste? Oor gasvryheid teenoor die ander*. Wellington: Lux Verbi BM.
- VOSLOO, R. 2008. Gemeenskap. In Gaum, F. (Hoofredakteur), *Christelike Kern-Ensiklopedie*. Lux Verbi BM: 375.
- WEENER-HARTNEY, A. 2008. Gasvryheid. In Gaum, F. (Hoofredakteur), *Christelike Kern-Ensiklopedie*. Lux Verbi: BM: 263-4.